

Hoe stop je met wat eigenlijk niet meer kan?

— Interview met Jitske Kramer en Frank Weijers

Deep Democracy..

..in de praktijk. Team Human Dimensions stond voor een pittig besluit. Hoe gaan zij hiermee om?

Edge-gedrag

Zou je in alle overtuiging jouw keuze kunnen uitleggen op televisie?

Tegengeluid

Het discours verandert. Beweeg je mee? Of niet..?

Afscheidsrituelen

Hoe neem je afscheid van het 'oude voordat je iets nieuws start?

Hoe stop je met wat eigenlijk niet meer kan?

Door: Guido van de Wiel

Plantaardige balletjes in plaats van Zweedse gehaktballetjes bij IKEA, roetveegpiet in plaats van zwarte piet, borrels waar mensen meer 0% bier of wijn drinken dan alcohol ... Het zijn ontwikkelingen die ooit ondenkbaar waren, maar wanneer steeds meer mensen dit nieuwe gedrag normaal gaan vinden, kunnen we ons haast niet meer voorstellen dat het ooit anders was. Tegelijkertijd is een beslissing om te stoppen met een dierbare gewoonte niet zomaar genomen; daar gaat vaak veel gesprek en gedoe aan vooraf.

Hoe kun je nu als organisatie de eerste 'pivotal moments' die horen bij dergelijke verschuivingen vroegtijdig herkennen? En hoe ga je ermee om als je eigen diensten gebaseerd zijn op een waardepatroon dat langzaam maar zeker steeds verder opschuift?

Auteur Guido van de Wiel ging met corporate antropoloog en Human Dimensions-oprichter Jitske Kramer en met Deep Democracy instructor Frank Weijers over deze vragen in gesprek. Het werd een openhartige dialoog aan de hand van een actuele praktijksituatie zoals die bij Jitske en Frank op dit moment speelt.

Guido: Jullie ondervonden de afgelopen tijd aan den lijve dat de wereld van gisteren niet meer hetzelfde is als de wereld van vandaag. Vertel eens.

Frank: Jitske en ik gaan al bijna tien jaar lang jaarlijks naar Griekenland, om daar de vervoltrainingen Deep Democracy, de zogeheten levels 2 en 3, te geven. Op een prachtige locatie in Mavrovouni, bij Githion.

Doordat die training in Griekenland is, dwongen we onze twintig deelnemers min of meer om het vliegtuig te nemen. Die keuze begon steeds meer te knagen.

Frank: En dat is een besluit dat niet zonder slag of stoot genomen is. Alles bij elkaar heeft dat hele proces zo'n drie jaar in beslag genomen. Dat was niet eenvoudig

Guido: Waarom was het niet eenvoudig om dit besluit gewoon te nemen?

Jitske: Voor ons is Griekenland een hele bijzondere plek, inmiddels geladen met allerlei herinneringen. Naast een bizar mooie trainingslocatie, is het een plek waar ik zelf belangrijke persoonlijke besluiten genomen heb. Echte life events.

"Een groep laten invliegen, daar dachten we tien jaar geleden nog helemaal niet over na."

(Jitske Kramer)

Jitske: Een groep laten invliegen, daar dachten we tien jaar geleden nog helemaal niet over na. Maar de inzichten over de impact van vliegen zijn de afgelopen jaren scherper geworden. We hebben onlangs het besluit genomen om te stoppen met die trainingen in Griekenland. Wij zeggen daarmee niet dat we nooit meer zullen vliegen. Maar we zeggen: wij willen niet meer twintig deelnemers vragen het vliegtuig te nemen, omdat wij een training organiseren op een plek die je niet op een andere manier kunt bereiken.

Ik beseftte daar dat ik weg moest bij mijn partner. Op dat strand heb ik de eerste huilbui gehad die je hebt als je realiseert dat een relatie van twintig jaar over is. Bijna al mijn boeken heb ik er voor een deel geschreven of afgeschreven. Ik heb op die plek in Griekenland ooit het besluit genomen om een nieuw bedrijf te starten.

Maar ook was ik weer daar toen ik besloot om onder de naam Human Dimensions door te gaan.

Guido: Wat maakt die plek dan zo bijzonder?

Jitske: Het is het strand, de stilte daar, de manier waarop de natuur zich beweegt, het hele hotelcomplex, het Grieks ritme, de zon; ook niet onbelangrijk. En dan een week lang.

Frank: In die tijd zitten de deelnemers vierentwintig uur per dag bij elkaar. De groep kan niet weg, hè?

"Van alle groepen, hebben de trainingen in Griekenland veruit de meeste impact gehad."

(Frank Weijers)

En het afgelopen jaar kwam op datzelfde strand het besef: wow, ik heb weer een nieuwe liefde en dat gaat wat worden.

Maar het gaat natuurlijk niet alleen om mijn ervaringen:

ook deelnemers krijgen op die plek belangrijke inzichten. Bijvoorbeeld een inzicht rondom een ziekte die hen beheerst... Of dat ze een andere baan willen...

Frank: Het is écht een bijzondere plek. Als je kijkt naar de vele mensen die we inmiddels hebben opgeleid, dan hebben, van alle groepen, de trainingen in Griekenland veruit de meeste impact gehad. Ik vind dat wij mensen uitstekend opleiden hier in Nederland, maar daar gebeurt iets wat toch wel van een ander niveau is, juist door die plek.

Dus deelnemers kunnen ook niet om de conflicten heen die ze in een groep tegenkomen. Er gebeurt daar dan echt heel veel. Daar heb ik geleerd hoe je in dat heftige veld, met al die dynamieken, toch verder kunt komen.

Ik ben in Griekenland een veel betere Deep Democracy-trainer geworden.

“Ik ben in Griekenland een veel betere Deep Democracy-trainer geworden”

(Frank Weijers)

Jitske: De inhoud is hetzelfde als de training hier, maar de context is anders. Allereerst ga je ernaartoe met als overgangsrite een behoorlijk pittige busreis. Als je aankomt, is er lekker eten en wordt er goed voor je gezorgd. Vanaf dan hoef je nergens meer aan te denken, behalve aan alles rondom Deep Democracy: in- en uitsluiten, je eigen plek, je stem laten horen, wat verzwijg je voor jezelf? Hoe ga je met conflicten om? Wat vraagt dat eigenlijk van je? En zo werk je een week lang met mensen, die daar allemaal zijn vanuit een ideaal.

Guido (lachend): *Als we nog tien minuten doorkletsen, dan draaien jullie je besluit alsnog terug. Maar het is helder: de trainingen van Human Dimensions zullen niet meer in Griekenland gehouden gaan worden in de toekomst. Toch heb ik het gevoel dat jullie met dit besluit ook nog iets anders willen meegeven aan lezers?*

Frank:

Het kan voor een lezer wat pathetisch klinken hoe we nu vertellen over dit ene besluit wat we nu genomen hebben. Want het gaat “maar” om één jaarlijkse training. Maar wat eronder schuilgaat en wat wij met elkaar doorgemaakt hebben is een fractal van iets groters. De halve wereld is momenteel bezig met de dynamiek die erin verscholen ligt.

Jitske: We leven in een tijd waar – in de basis – alles kan, of: waarin heel veel dingen mogelijk zijn. Maar of het nu gaat om vliegen, of om vlees eten of om, bijna gedachteloos, nieuwe kleren kopen – zelfs al kun je je dat allemaal permitteren – je moet het gewoon niet meer willen.

Guido:

Kunnen jullie mij wat dieper meenemen in hoe dat besluitvormingsproces van de afgelopen drie jaar er dan – stap voor stap – heeft uitgezien?

Jitske: Dat begon drie of vier jaar geleden. We deden aan het begin van de Deep Democracy-training een check-in, om te weten wat er speelt, en wat er onder water zit. In die check-in deelde iemand in de groep: ‘Ik schaam mij dat ik hier ben’. Dat was op dat moment echt een minderheidsstem.

“

Sommige dingen
moet je gewoon niet
meer willen.

(Jitske Kramer)

”

Guido:

*De ene stem die echt iets anders zegt.
Zoals jullie die ook wel “Harry” noemen?*

Jitske: Absoluut. En de anderen vroegen: ‘Hoezo?’

‘Nou, ik heb dat moeten verantwoorden naar mijn partner’ of ‘Ik kwam zelf in gewetensnood door hiernaartoe te vliegen ...’. Dat was ook de tijd dat het woord vliedschaamte als term opkwam. En die stem werd het jaar daarna sterker. Daarop hebben we met team Human Dimensions een uitgebreid gesprek hierover gevoerd. Gaan we nog of gaan we niet?

Heel oprecht. Daarin klonk ook al als argument voor ‘waarom niet?’:

het klimaat. Maar ‘Waarom wel?’ was nog steeds heel groot en zwaarwegend. Waarom wel? Die argumenten gingen verder dan de effectiviteit van de training, de geladen plek of onze eigen ervaring. Je moet weten: toen wij daar die training begonnen, was Griekenland in de ban van de financiële crisis. Het was voor alle restaurants fijn om aan de vooravond van het hoogseizoen al zo’n groep in huis te krijgen. Het was voor de hoteleigenaar heel fijn dat het hotel al lekker vol was, juist toen. In die tijd moesten we alles contant betalen. Je kon niet pinnen.

Frank: Dat stond ook in de briefing aan de deelnemers: zorg dat je voldoende cash bij je hebt.

Jitske: En zo ging ik die eerste jaren met € 10.000 in mijn zolen naar het vliegveld. Want de taxi, restaurants: alles moest cash betaald worden.

Naast dat het een fantastische plek was, ontwikkelden wij hierdoor met onze lokale contactpersonen een diepere band. En toen de financiële crisis voorbij was, waren er een paar goede jaren, waarna corona uitbrak. Gevolgd door een jaar met grote bosbranden. Dus die plek en de mensen hebben nogal wat te verduren gehad. Ik heb niet de illusie dat ze zonder ons niet verder konden of zo, maar toch ...

Guido:

En ondertussen werd het tegengeluid steeds sterker ...

Frank: Ja, in steeds meer groepen werd dat een steeds sterkere stem. Ik begon ook vanuit mijn netwerk negatieve reacties te krijgen. Zo ontwikkelde ik steeds meer het idee: we moeten hier echt heel serieus naar kijken.

“Maar als ik werkelijk anders over iets ga denken, wat ga ik dan doen?”
(Jitske Kramer)

Het discours verandert

Jitske: Je merkt dat het discours verandert. In reactie daarop kun je meteen meebewegen met wat anderen vinden, maar dat voelt voor mij als een zwaktebod; iets doen omdat anderen het vinden. Iets moet wel echt mijn eigen keuze zijn. Wij zijn binnen Deep Democracy veelvuldig bezig om groepen te begeleiden om het echte gesprek met jezelf en anderen te voeren. Ik ga niet iets veranderen, omdat ik opeens tegengas krijg. Als ik nog steeds vind dat het een goed idee is, dan blijf ik bij mijn standpunt. Ik wil mijn keuzes niet laten leiden door wat anderen wel of niet vinden kunnen. Maar als ik werkelijk anders over iets ga denken, wat ga ik dan doen?

Frank: Dat tegengeluid is ook collectief zwaarder aan het worden. Dat komt ook door wat er in de maatschappij gebeurt. En we zitten natuurlijk zelf ook in dat veld. Deep Democracy gaat over je vrijmoedig over dingen uitspreken en daar goed naar luisteren. Maar het betekent in dit geval ook voor onszelf dat het belangrijk is dat we ons vrijmoedig uitspreken, en dat we heel goed naar onze eigen stemmen blijven luisteren. Op die momenten merkte ik hoe moeilijk dat af en toe is. Hoe ingewikkeld dat is. Omdat er allerlei waarden doorheen spelen. Het is dan moeilijk om in alle zuiverheid naar al die geluiden te blijven luisteren.

Guido: *Bij al die afwegingen horen ook een hoop verschillende stemmen ...*

Frank: Ja, die lopen uiteen van: 'Ik doe iets nu eenmaal graag...' tot 'We doen iets al heel erg lang...' Of van 'Ik wil dit niet kwijt' tot 'Hoe erg is het nu als ik dit toch blijf doen?' De vraag is: kun je al die stemmen in jezelf en bij anderen horen? Hoe je het ook wendt of keert: door een training in Griekenland te organiseren, verplichten we twintig mensen om te gaan vliegen, hè? Dat vind ik nogal wat. De trein was geen optie, want dat nam minimaal vier dagen reizen in beslag. En dan was je nog niet zeker van alle aansluitingen.

Jitske: Het tegengeluid in een gesprek over dat vliegen luidde dan: 'we vinden ook langlopende relaties belangrijk; die geef je niet zomaar op' en 'het is bijzonder, het is effectief en er is veel vraag naar; dat is toch ook wat waard?' tot en met: 'die twintig mensen kiezen ook zelf, ze hóeven niet'. We bieden immers ook een alternatief voor deze level 2 en 3 trainingen, gewoon in Nederland ...

Frank: En ook bijvoorbeeld de overweging: als mensen voor onze training niet hoeven te vliegen, dan betekent het nog niet dat zij op andere momenten niet toch óók zullen vliegen... Maar de vraag is: willen wij het vliegen met onze trainingen faciliteren? De gewetensvraag kwam steeds meer naar de oppervlakte: kan dit eigenlijk nog wel? En welke bijdrage wil ik eigenlijk leveren?

Guido:

Was dat een vorm van afschuifgedrag?

Frank: Nee, zij zagen heel duidelijk dat het in de basis ons besluit was of we het nog één keer wilden doen. Het ging over wat wij nodig hadden om te kunnen stoppen. Dus dat was niet afschuiven, maar gewoon daar neerleggen waar het hoort.

Jitske: Vervolgens belden Frank en ik elkaar met de intentie om dit besluit in vijf minuten te nemen, want we hadden er toch goed over nagedacht. En Frank begon in dat gesprek: 'We kunnen het nog wel één keertje doen', waarop ik binnen die vijf minuten zei: 'Nou Frank, ik denk het toch niet'. We hebben toch ook te kijken waar Human Dimensions voor staat.

"De gewetensvraag kwam steeds meer naar de oppervlakte: kan dit eigenlijk nog wel?"

(Frank Weijers)

Jitske: Met het team hebben we op een gegeven moment het besluit genomen om te stoppen, maar de vraag was nog wel of we het nog één keer zouden laten doorgaan. Ik had het hoe dan ook nodig om afscheid te nemen. Ik wilde er zelf sowieso nog één keer heen. En dan het liefst met hém. [Jitske stompt Frank]. Het team had gezegd: 'Nemen jullie twee die beslissing maar. Wij steunen jullie, ongeacht de uitkomst ervan.'

We willen congruent zijn met onze eigen waarden zijn. We hebben als doelstelling 'inclusiviteit, liefst voor alles en iedereen' omarmd.

Kunnen wij vanuit een organisatie die zo bewust keuzes maakt en dit als doelstelling heeft, dit nog steeds doen? En terwijl we zo met elkaar aan de lijn hingen, was ik het weer die vijf minuten later zei: of zullen we het toch nog één keer doen? We hebben toch ook al inschrijvingen...

Guido: Jullie lieten samen zogeneten edge-gedrag zien?

Jitske: Ja totaal.

Dan ging ik het goedpraten en zei Frank juist weer: 'Ja, maar dit is ook inconsequent!' Of ik zei: 'Besluit jij maar, Frank!', waarop Frank natuurlijk schamper moest lachen. Zo van: 'Lekker dan!'

Frank: We wisselden de hele tijd van rol. En dat kun je heel lang volhouden met elkaar.

EDGE GEDRAG HERKENNEN IN JE TEAM OF ORGANISATIE

Hoe herken je edge-gedrag?

Hoe herken je edge-gedrag (ook wel edging genoemd) in je eigen organisatie? Meestal gaat het om moeilijke, nieuwe besluiten waar jij, samen met een groep, tegenaan zit te hikken. Het betekent letterlijk dat je op de rand staat. Ga je het nu wel doen of ga je het nu niet doen? Je herkent edge-gedrag in samenwerking onder meer door de volgende symptomen:

- Onrust: onrust tussen jou en je gesprekspartner.
- Wisselen van argumenten: de een zegt A en de ander zegt B. Een moment later zegt de een B en de ander A.
- Uitstelgedrag en vertraging: 'Laten we er nog maar een nachtje over slapen'.
- Excuses verzinnen: 'Nu staat het al op de website'. Of: 'Nu hebben we al inschrijvingen op deze training. We kunnen nu niet terug.'
- Afschuifgedrag: 'Besluit jij maar' (en vervolgens boos zijn op de ander wat hij besloten heeft).

De kenners van Deep Democracy zullen hier ook elementen van Rondcirkelen (cycling) en van de sabotagelijn in herkennen.

"Die ene opmerking belandde echt – pats – recht in mijn gezicht."

(Frank Weijers)

Guido: Wat was de druppel die de emmer deed overlopen?

Frank: Dat was voor mij door een oefening Reflectief luisteren die ik op een middag met een groep deed. Voor die oefening doe ik altijd een demo met een groep. Dan leg ik ze een probleem voor wat ik heb en zij geven me daar wat op terug. Ik weet nog dat Jitske ook zei: gebruik dit dilemma als demo voor de groep. Kijk eens wat daar uitkomt, als we de wijsheid van de groep daarvoor proberen te benutten? Wat zo geweldig is dat we eigenlijk puur Deep Democracy op onszelf toepasten. Het werd voor mij een ontluisterend halfuurtje wat ik met die groep had.

Guido: Kun je uitleggen hoe dat ging?

Frank: De kern van die oefening is dat ik in aanwezigheid van de groep hardop aan het praten ben over een dilemma. Die groep geeft alleen af en toe iets – licht versterkt – terug van wat ik zelf zeg.

Guido: Het is eigenlijk een vorm van amplification of versterken, zoals gebruikt wordt binnen Deep Democracy?

Frank: Ja, en dat maakt dat er momenten van bewustzijn ontstaan, waarin ik me echt ga realiseren wat er in mij omgaat. En ook de zwaarte die erop zit. Dus ik was redenen aan het noemen waarom het goed was om toch nog één keer te gaan: 'Ik vind het te leuk om nog te doen' En: 'Het is zo waardevol voor de deelnemers ...' Maar op een goed moment viel ik zelf stil. Ik kon zinnen niet meer afmaken. Waarop ik zachtjes zei: 'Maar het deugt gewoon niet'.

Waarop iemand dat zinnetje versterkte en heel rustig uitsprak: 'Het is gewoon onethisch'. En die opmerking belandde echt – pats – recht in mijn gezicht. En ik dacht: het is voor mij heel helder. We moeten hier meteen mee stoppen. Het kán gewoon niet meer. Hoe graag ik het ook wil.

“We hebben eigenhandig een vrijwel intacte totempaal omver gesmeten.”

(Jitske Kramer)

Guido: En wat maakt dat het toch niet meteen zonneklaar is wat de uitkomst dient te zijn van zo'n dilemma, namelijk “stoppen”?

Jitske: Ik ben dit dilemma ook gaan vergelijken met mijn scheiding of met mijn besluit om uit een eerdere onderneming te stappen. Ook daar was ik bezig wilskracht te verzamelen om een groot besluit te nemen. In al die gevallen ging het over een wezenlijk vraagstuk waar heel veel kanten en tegenstrijdigheden aan verbonden waren. Maar in die andere twee gevallen voelde ik ten diepste dat ik daar zelf uit wilde, het verhaal klopte niet meer. Want ik ben niet voor niks gescheiden van mijn ex. Naast dat het superleuke jaren waren, waren er ook echt dingen die ik niet leuk vond. En ik ben niet voor niks uit die onderneming gegaan. Ik wilde om heel veel redenen verandering. Daarom koos ik in die gevallen voor een andere weg. Het verschil met dit dilemma was...

Guido: Het is “alleen” de ethische kant.

Jitske: Het is alleen het stukje vliegen. Maar de rest is intact. 's Avonds met je voeten in het zand een teamproces doormaken, fantastisch lekker eten wat je nooit eet en dat keer op keer met een bijzondere groep mensen. Heel veel aspecten kloppen ook nog gewoon. Dat wordt niet ineens anders of minder waar. Deelnemers zijn enthousiast, resultaten zijn fantastisch, de markt vraagt erom. Want omdat er zoveel mensen zo'n bijzondere herinnering aan die week hebben, wordt hij heel veel aangeraden aan anderen. Dus het is ook een commercieel succes wat we stoppen.

Frank: We hebben er nooit reclame voor hoeven maken. Dat doen de deelnemers zelf.

Guido: De ethische kant als een steentje in je schoen, dat je bij elke stap blijft voelen...

Jitske:

Ja, want voor de rest is het een prachtige, rijke en waardevolle trainingsweek.

We hebben eigenhandig een vrijwel intacte totempaal omver gesmeten. Op dat ene stukje na. Als je de pros en cons zou uitschrijven, dan ontstaat er onder ‘Waarom zou je het blijven doen?’ een hele lange lijst argumenten. En bij ‘Waarom niet?’ staat maar één punt. En het ligt nog subtieler. Want de handeling vliegen, daar ben ik zelfs niet tegen. In het geval dat ik een lezing voor 300 CEO's over inclusie mag geven, dan vlieg ik wel. Omdat die impact daarvan zo groot is dat dat het vliegen voor mij verdedigbaar maakt.

Dat maakt deze keuze voor mij persoonlijk extra ingewikkeld. Ik ben een reiziger. Dat is onderdeel van mijn werk, en nog sterker: het valt samen met wie ik ben. Reizen en nieuwe werelden ontdekken... Het opent mijn hart en ogen. Ik ben niet principieel tegen vliegen, als je daar de goede afweging in maakt. En wanneer dat kan, pak ik de trein. Ook compenseren wij nu de schade die we tóch maken met donaties aan organisaties die zich inzetten voor vergroening van de aarde, zoals Justdiggit...

Edging herkennen in jezelf

Hoe herken je edging nu op individueel niveau? Wat kun je bij jezelf tegenkomen aan edging? Welke signalen kun je bij jezelf opvangen, die er mogelijk op wijzen dat je iets fundamenteels hebt uit te zoeken?

Individuele en innerlijk vormen van edging herken je onder meer aan de volgende symptomen:

- Onrust: onrust in jezelf: slecht slapen, 's nachts wakker liggen, benauwd gevoel.
- Wegdrukken van gedachten: het wegdrukken of onderdrukken van gedachten, juist ook als een vraagstuk of kwestie meerdere keren terug blijft komen in je bewustzijn.
- Cirkelredeneringen: Je tracht iets goed te praten voor jezelf, maar het is in feite een cirkelredenering.
- Goedpraten in je hoofd: 'We helpen de lokale economie ter plaatse'.
- Relativeren: 'Wat is nu één zo'n training op wereldschaal?'
- Wikken en wegen: waar merk je dat je bedachtzaam bent geworden.

Over dit laatste punt gaf Jitske nog als voorbeeld: 'Terwijl ik in het begin vrijmoedig en trots posts op de socials plaatsten over onze training in Griekenland, werd ik steeds bedachtzamer in die uitingen. Ik deed het nog wel, maar toch met net wat meer terughoudendheid.'

Een goede vraag om edging in jezelf verder bloot te leggen en te ontmantelen is door jezelf te vragen: zou je in alle overtuiging jouw keuze kunnen uitleggen op televisie? Of kun je – als alle feiten op tafel liggen – al de keuzes die je maakt, goed blijven uitleggen aan je kinderen?

Zou je in alle
overtuiging jouw keuze
kunnen uitleggen op
televisie?

"Wij zijn in onze wereld niet zo goed in het herkennen van minderheidsstemmen."

(Frank Weijers)

Frank: Bij Deep Democracy gaan we ervan uit dat je meerderheids- en minderheidsstemmen hebt. En die kun je kwantitatief bekijken, maar ook kwalitatief.

Ik denk dat wij in onze wereld überhaupt niet zo heel goed zijn in het herkennen van minderheidsstemmen. Dat is waarom we dit werk ook doen. Het overvalt ons soms dat minderheidsstemmen ineens meerderheidsstemmen worden.

Daarom is Trump president geworden. Daarom is de Brexit gekomen. Er zijn allerlei voorbeelden van hoe we niet in de gaten hadden hoe een minderheid de meerderheid werd.

Guido: Omdat we niet zo goed naar die minderheid geluisterd hebben?

Frank: Juist. En voordat je het weet, meet je de meerderheidskant in dit besluit af aan de hoeveelheid argumenten.

Dan krijg je dus een kwantitatieve meerderheidskant. Er zijn heel veel argumenten op te sommen waarom we vooral naar Griekenland moeten blijven gaan. En dat vind ik ook nog steeds. Die zijn ook heel valide en die kan ik nog steeds zo noemen. Maar er is aan de minderheidskant een kwalitatief argument dat zo stevig is dat je er niet meer omheen kunt.

Guido: *Dus besluitvorming is meer dan het aantal argumenten turven dat aan weerszijden genoemd kan worden.*

Frank: Ja. Het gaat ook heel erg over de kwalitatieve weging. En zo kom je op de vraag: wat doe je nu als je er niet meer omheen kan? Ik moet mezelf nog wel in de spiegel kunnen aankijken. Het moet wel deugen. Het moet wel kloppen. En daar klopte hij niet meer.

Jitske: Dus met alle goede argumenten en alle dingen die aan de andere kant zo belangrijk waren, was het toch niet meer houdbaar om daarvoor te gaan staan. We gaan geen twintig mensen meer laten vliegen. Punt uit.

“

We gaan geen twintig mensen meer laten vliegen. Punt uit.

(Jitske Kramer)

”

Afscheidsritueel

Guido: En een afscheidsritueel? Zit dat er nog in?

Frank: Jitske en ik gaan aankomende mei – allebei met onze partners – naar die plek in Mavrovouni. Gewoon privé. Als deel van onze vakantie.

Jitske: Wij nemen er de tijd voor om met de trein te gaan en Frank komt met zijn vrouw een paar dagen langs met de camper. We organiseren op die manier dat we een paar dagen samen op die plek kunnen zijn. We zullen zeker de mensen die we daar kennen allemaal opzoeken. Gewoon, mooi afscheid nemen, zoals we dat graag zelf willen. Op al die verschillende lagen. Voor iets wat voor ons dus veel meer is dan een commerciële activiteit.

Frank: En wie weet, als wij daar zijn en we zitten op dat strand, dat er op die plek iets nieuws ontstaat. Vanuit de aanhoudende vraag van deelnemers, begint er al van alles te borrelen, maar we houden het bewust nog even open.

Jitske: Het zal niet de eerste keer zijn dat er op die plek in Griekenland een prachtig nieuw idee ontstaat. Maar eerst gaan we goed afscheid nemen van een hele dierbare plek en periode.

Guido van de Wiel (Wheel Productions) is organisatiepsycholoog, (schrijf)coach en ghostwriter.

Auteur van boeken als *Durf het verschil te maken* (i.s.m. Merlijn Ballieux), *Van meetbaar naar merkbaar*, *Van duurzaam naar dierbaar*, *Organiseren met toekomst* en *Innoveerkracht*.

www.wheelproductions.nl